

Kisebbségi oktatásügy Magyarországon.

A magyar politikai fejlődésben a legmélyebb barázdákat a közjogi és a nemzetiségi kérdés szántotta. Az előbbi államjogi különállásunk óta megszűnt ugyan létezni, s márcsak az idősebb évjáratok, illetőleg a történész számára jelent élményszerűséget, de a nemzeti eszme életformáló ereje folyvást növekedik. A dunai táj néprajzi tarkasága pedig egymagában is elégséges bizonyíték arra, hogy ebben az élettérben csupán annak a nemzetnek lehet tartós jövője, amely felismeri a Kárpát-medence sajátosan fejlődött életkörülményeit. Ilyen politikai képességgel e területen eddig csupán a magyarság rendelkezett. A lélekszámra és katonai erőre nézve sokkal hatalmasabb húnok és avarok is letűntek a közép-európai népek színpadáról, mivel egyrészt képtelenek voltak a nyugati keresztény kultúrkörbe kapcsolódni, másrészt pedig nem értették az uralkodó nép és a kisebbségek viszonyának szilárd alapokra helyezéséhez. A honfoglaló magyarság rendkívül rugalmas népfogalmat hozott magával, melynek nem a faji és nyelvi egység, hanem a közös katonai és politikai vezetés adott tartalmat. Az államvezetésnek ezt a szellemét aztán Szent István az egész középkor számára meggyökerezettette. Rengeteg hiteltérdemlő bizonyítékunk van arra nézve, hogy a nem-magyar népek az egész középkor folyamán különleges jogállásban részesültek, melynek fejében a központi hatalom birtokosának, a királynak, feltétlen lojalitással tartoztak engedelmeskedni. Az államfenntartó magyarság és a nemzetiségek közötti viszony eme keretei fennállanak még a XVIII—XIX. század fordulóján is. Innét kezdve azonban a nemzeti érzés tömegviszonylatban is sorsformáló tényezővé lett. Megindult tehát az anyanyelvi művelődés. A történeti igazság kedvéért megemlítem, hogy államalkotó népünknek legalább olyan erőfeszítéseket kellett kifejtenie nyelvünk hivatalos elismertetésére, mint a nyelvi kisebbségeknek. A dualizmus óta pedig a függetlenebb magyar államiság kényszerítés nélkül, egyedül humánus meggyőződése szavára hallgatva megadta és több ízben biztosította részükre a nyelvhasználati jogot. Az 1868. évi 44. t.-c., mely a nemzetiségek egyenjogúsítása tárgyában jött létre, voltaképpen a szentistváni állameszme továbbélését és korszerűvé tételét jelentette. Az egyetlen *Lex-Apponyit* kivéve, minden vonatkozó törvényes rendelkezésünk ebben a szellemben fogant. A mai Magyarország nemzeti-ségi politikája hasonlóképpen az anyanyelvet iktatja jogaiba. A *hármastípusú* (A-B-C) kisebbségi népoktatást felváltó *egységesítést* az 1935. évi dec. 23-án kelt 11.000. számú kormányrendelet léptette életbe. Ez a törvényes rendelkezés a kisebbségi oktatásügyet az ország területi gyarapodásáig kitűnően szabályozta. Ez oktatási rendszer mellett vegezen: anyanyelven és államnyelven

folyt a tanítás. Az 1938. november 2-a óta végbement területi rendezés, az előző állapotokhoz mérten, nagyszámú nemzetiséggel duzzasztotta meg az ország népességét. A változott viszonyokhoz nagyszerűen alkalmazkodott kormányzatunk nemzetiségpolitikája, s így született meg a m. kir. minisztériumnak a 700/1941. évi (február 1-én kelt) rendelete, mely a nyelvi kisebbségekhez tartozó gyermekek népiskolai oktatásáról gondoskodik. E szerint azokban az iskolákban (osztályokban), amelyekben a nyelvi kisebbségekhez tartozó gyermekek oktatása az 1935. évi 11.000. M. E. számú rendelet 1. §-ának 3. és 4. bekezdésében meghatározott rendszerrel történik, azokat a tantárgyakat is a gyermekek anyanyelvén kell tanítani, amelyeket ezidőszereint magyar nyelven tanítanak. A 4. §. a magyar nyelv kötelező oktatására vonatkozó jogszabályok érintetlenül hagyását biztosítja.

A vallás- és közoktatásügyi miniszter a fentiek szellemében az 1941. évi júl. hó 24-én kelt 25.370. V. K. M. számú rendeletben a következőképen intézkedik: a kisebbségi népiskolákban a teljes anyanyelvi oktatásra az 1941—42. iskolai év folyamán át kell térni; legkésőbb 1942. március hó 1-ig (1. § 1—2. bek.). Ha valamely községben a nem-magyar anyanyelvű gyermekek közül *legalább húsznak* a gondviselői a gondviselésük alatt álló gyermekek számára az eddigi követett egyes tannyelvű, egységes oktatási rendszer fenntartását kérik, erre vonatkozó kérelmüket 1941. évi augusztus hó 25. napjáig kellett az illetékes kir. tanfelügyelőnél benyújtani, aki azt haladéktalanul felterjesztette a vallás- és közoktatásügyi miniszterhez (2. § 1. bek.). A vallás- és közoktatásügyi miniszter az említett kérelem alapján az iskola oktatási rendszerének megállapítása végett *títkos szavazást* rendelhet el. A szavazásban a nem-magyar anyanyelvű gyermekek gondviselői vesznek részt. A szavazatszedő-bizottság 3 tagból áll: a miniszter kiküldöttéből, mint elnökből, a községi előljáróság saját kebeléből választotta tagból, s a gondviselők megbízottjából. Az egyházi hatóság alatt álló népiskola esetében a községi előljáróság tagja helyett egy tagot az egyházi főhatóság küld. A szavazás eredménye alapján dönt aztán a miniszter az oktatási rendszer bevezetéséről (2. § 2. bek.).

Az ugyanazon napon kelt 25.360. V. K. M. számú rendeletben foglalt módon meg a nem-magyar anyanyelvű környezetben élő, de magyar anyanyelvű gyermekek iskoláztatásáról gondoskodik a minisztérium. Természetesen gondoskodás történt arra nézve is, hogy az államnyelv a nemzetiségi népiskolákban kötelező tantárgy formájában taníttassék.

A fentiekből annyi kétségtelenül megállapítható, hogy a hazai kisebbségi jog szellemét és egyúttal gyakorlatát a nemzetiségekre hátrányos rendelkezések kifejezett tilalma jellemzi. Ennek követ-

keztében kisebbségi jogról a hátrányosan különleges jogi helyzet alapján nem beszélhetünk, hanem csakis abból a szempontból, hogy az állampolgároknak nyelvi-nemzetiségi elkülönülése mégis megvan. Kisebbségpolitikánk jószándékára leginkább az a törekvés derít fényt, amely a nemzetiségi oktatásügy egész területén érvényesül. Ennek a ténynek főként napjainkban van rendkívül nagy fontossága, mert az országgyarapodás éveiben még fokozottabban kell megmutatnunk a dunavölgyi küldetés teljesítésére való alkalmasságunkat. Művelődési szükségleteink ugyanis az 1938. évi bécsi döntés óta hatalmasan megnöttek: Ez a megállapítás elsősorban a nemzeti kisebbségek vonalán jelent több feladatcsoportot.

A tárgyalt törvényes rendelkezések végrehajtásának mikénti módja lényegében sohasem a közigazgatáson, hanem elsősorban a tanerőkön múlik. Ezekben a tanerőkben — bármilyen iskolafajtról is legyen szó — országos hiány mutatkozik. Kénytelenek vagyunk túrni, hogy több esetben egyesek csupán nyelvismeretük alapján, de oklevél- és megfelelő szakismereti tudás nélkül tanítanak.

Legbiztosabb a helyzet a német anyanyelvű tanulók tanítóinak kiképzése tekintetében. Szép eredménnyel működik a budapesti áll. német tannyelvű tanítóképző-líceum, s az ugyanitt székelő egyéves németnyelvi tanítói továbbképző tanfolyam. Az utánpótlás biztosításában résztvesznek továbbá az egyes tanító (tanítónő)-képző-intézetekkel kapcsolatos nyelvi előkészítő tanfolyamok, s a ném. állami iskolafenntartók önálló szervezetű intézetei.

Erdély visszatéréséig, 1940. szeptemberéig, a tanerők utánpótlása, mondhatjuk, intézményesen biztosítva volt. Eddig az időpontig ugyanis az évi utánpótlási szükséglet az alábbi szám adatokat tüntette föl: 116 ruszin, 69 német, 33 szlovák, 3—4 román, s hozzávetőleg ugyanannyi szerb-horvát. Azóta az állapotok gyökeresen megváltoztak, de kisebbségi tanítóképzésünk jelenlegi szervezeti formái feltétlenül alkalmasak az utánpótlás minőségi megoldására. Hangsúlyozom a »minőségik« jelzöt, mivel a számszerű utánpótlás biztosítása kizárólag és teljes egészében költségvetési kérdés.

A kisebbségi tanítószág kiképzése, eltekintve a saját tanítási nyelvű intézetektől, többféle módon történik. Legszervezettebb az az eljárás, hogy a jelölt átmegy az egyetemes tanítóképzési fokozatokon magyar tannyelvű iskolákban. Itt heti négy órában tanul kisebbségi nyelvet, s a magyar nyelvű tanítóképesítő-vizsgálattal egyidejűleg kiegészítő képesítővizsgálatot tesz a választott, illetőleg tanult kisebbségi nyelven. E vizsgálat szintén írásbeli és szóbeli részből áll, s mindkettő a tanítói hivatás és a népiskolai tantervben foglalt tananyag köré kristályosodik (Tanítóképesítő-vizsgálati Szabályzat, Bp., 1925., 70. §.). A kisebbségi tanítóképzésnek ez a módja érinti a működő tanítószágnak ama rétegét is, amely

államnyelvi oklevél birtokában kisebbségi nyelven oktatóképes, s oklevelét, a fentvázolt módon, kisebbségi tanítási nyelvű népiskolákra kívánja érvényesíttetni. A tanítóképzés harmadik módja pedig azokra az ugyancsak működő tanítóokra vonatkozik, akik cseh-rendszerű, ú. n. tanítói érettségi vizsgálatot tettek szlovák, ruszin stb. nyelven, s az ilyen érettségi bizonyítvány (*Vysvedcenie dospelosti pre skoly l'udové*) birtokában eltöltött 20 havi működési gyakorlattal anyanyelvükön magyar rendszerű képesítő-vizsgálatot tehetnek. Az írásbeli és a szóbeli vizsgálat tehát anyanyelvükön történik, a magyar nyelv és irodalom leszámításával. A vizsgálat sikeres letétele esetén az illetők kisebbségi nyelvű népiskolákban tanításra jogosító oklevelet kapnak. Ilyen természetű képesítő-vizsgálatok folynak a Felvidék és Kárpátalja visszacsatolása óta a munkácsi áll. koedukációs tanítóképző-intézetben (ruszin), továbbá a budapesti áll. tanító- és tanítónőképző-intézetekben (a XII. ker. fiú-, és a II. ker. lányiskolában) szlovák és német nyelven.

A címben megjelölt kérdéssel kapcsolatban felvetődik a kisebbségi oktatásügynek a főként nyári szünetekben szervezett tanfolyamokon való fejlesztése. Ezekre a visszacsatolt területi magyar tanítóság szempontjából is égetően szükség van. Tudvalévő, hogy az utódállamok közoktatási szervezete, magától értetődően, különösképpen a tanítóképzés síkján tért el a miénkétől. A mélyenszántó különbség nem csak az iskola-adta életfelfogásban jelentkezik, hanem a képzési mód szertelen eltéréseiben is. Szemléltető példa erre a csehszlovákiai kisebbségi tanítóképzési rendszer. Ennek két színvonalalatti lehetőségét ismerték. 1. az *externista-rendszer*, mely szerint négy középiskola vagy az egyéves polgári iskolai tanfolyam elvégzése, illetőleg az ipari, kereskedelmi vagy gimnáziumi érettségi vizsgálat letétele után összevont vizsgálat formájában megszerezték a tanítói érettségi bizonyítványt, s minden ránevelés nélkül hozzákezdtek hivatásuk gyakorlásához, s 20 havi működés végeztével a pedagógiai vizsgálat eredményeképpen megkapták a tanítói oklevelet (*Vysvedcenie spôsobilosti pre skoly l'udové*). Az oklevél-szerzés előtti tanulmányoknak ez a különfélesége kisebbségi mértékben ugyan, de megtalálható volt valamennyi utódállamban. 2. Az *externista-rendszer* fölött állott az ugyancsak csehszlovák eredetű *abituriens-kurzus*, melynek hallgatói közép- vagy középfokú iskolai érettségi bizonyítvánnyal vették fel e 10 hónapos pedagógiai tanfolyamra, s a szorgalmi idő befejeztével a pozsonyi áll. tanítóképző-intézet tanáraiból alakult bizottság előtt a szorosan vett tanítóképzési tárgyakból tanítói érettségi vizsgálatot tettek.

Nyilvánvaló, hogy ezek a képzési módok a mi viszonyainktól fölöttébb eltérnek. A nyári átképző tanfolyamok szervezésének ez egyik legfőbb indoka. E tanfolyamok a csehszlovák és román államfordulatok óta nyaranként rendszeresen működnek. Kormány-

zatunk ezidén is több kisebbségi tanítói továbbképző tanfolyamot rendezett (Pécsett *német*, Léván *szlovák*, Ungvárott *ruszin*, Baján *szerb-horvát* 4, illetőleg 6 hetes időtartammal). E tanfolyamok tanulmányi célja mindenekelőtt a nyelvkészségnek oktatóképes szintre emelése volt, s bevezette a hallgatóságot a kisebbségi pedagógia sajátos kérdéseibe, korszerű szemléletet adott a nemzetiségi problémáról az iskolai nyelvhasználatot szabályozó törvényes rendelkezések ismertetése kapcsán. A pécsi tanfolyamon kerekén 230 tanító vett részt, Léván 50, Baján és Ungvárott hasonló létszámú volt a hallgatóság. Valamennyi tanító a tanfolyam utolsó napjainban megtartott összefoglaló vizsgálatokon sikerrel szerepelt, mely-nél fogva mindenki részesült a minisztérium 250—250 pengős tanulmányi segélyében. A kisebbségi tanfolyamok tanulmányi rendjének tengelyét a bemutató és a gyakorlati tanítások alkották, melyeken sorra került a népiskola valamennyi tárgya, külön fejezetet alkotván a magyar nyelv tanításának módja a nem-magyar tan-nyelvű népiskolában. Ezek a munkaközösségek magasan kiemelkedtek az iskolás keretből, mert még a legapróbb részletekben is az élet szükségleteit tartották szemük előtt.

Közismert tény, hogy a majdan kisebbségi nyelvterületen dolgozó tanító számára a középfokú szakiskola vajmi kevés útravalót adhat, mivel az arravalóság megszerzése élettapasztalatot, a lélek személyes alakítását feltételezi, amelynek híján az intézeti hatások bármily hosszú láncolata is időben roppant korlátozottnak bizonyul. A művelésnek ezt a részét már jóval nagyobb eredménnyel vállalhatják az élet iskoláinak minősülő, tervszerűen megrendezett továbbképző tanfolyamok. A kisebbségi tanerők részére szervezett tanfolyamok többletértékét azzal is indokolhatjuk, hogy a kétnyelven való oktatóképeség, s nem utolsósorban a nemzetiségi élet-keretben működő tanító kulcs helyzete feltétlenül többoldalú képes-séget igényel.

Azokról a követelményekről, melyeket az erdélyi és a délvidéki területgyarapodás támasztott tanítóképzésünkkel szemben, még korai lenne beszélnünk. Addig, míg a visszatért kisebbségi nyelvterü-leteknek pontos statisztikai felvétele el nem készül, míg az után-pótlási szükségletet meg nem állapítják, addig a kérdés érdem-leges tárgyalása időszerűtlen. A jelenlegi állapotot szemléltető adatközlésről ezért kellett nekünk is lemondanunk.

Fejtegetéseinkből nyilvánvaló, hogy a kisebbségi oktatásügy szolgálatában álló iskolafajok közül a népiskolára hárul a legfonto-sabb feladat. A középiskolai képzés már korántsem ilyen jelentős, mivel a nép széles rétegeiben már nem tud ide felemelkedni. Ennél-fogva a középiskolai tanerő-utánpótlás sem ütközik legyőzhetetlen akadályokba. Németnyelvi vonatkozásban egyenesen túltermelésre is hivatkozhatunk. Ezzel szemben lényegesen más a helyzet a

többi nemzetiség esetében. Legkirívóbb jelenséggel ismét a csehszlovák képzési rendszer tekintetében találkozunk, azért a szlovák nyelvű polgári iskoláknál csak elvi alapon lehet a kérdéshez hozzászólni. Csehszlovákia ugyanis csak polgári iskolai szaktanítóképzést ismert. Népiskolai tanítói oklevéllel rendelkező egyének alig 10 hónapi tanulás után, úgyszólván saját erejükre hagyatkozva elkészültek a szakvizsgára (*odborná skúška*), s lett belőlük szaktanító (*odborný ucitel'*). A szakcsoportok összeválogatása nem a tárgyi rokonság alapján történt, hanem szinte a pillanat utánpótlási szükségleteihez igazodott. Így társulhatott a mennyiség-tani tudományok mellé a testnevelés. A középiskolai tanerők utánpótlása már alig nevezhető sajátosan kisebbségi feladatnak. A megszállt területek tanárjelölt ifjúsága több egyszerű tartaléknál, mert létszámuk jelentékeny, s okos számontartásukkal a nem nagy utánpótlást igénylő szükségletet feltétlenül ki tudjuk elégíteni. Szó lehet még arról is, hogy a líceumok (tanítóképzők) számára szükség esetén a középiskolai tartalékból merítsünk. Valószínűleg ez is lesz a fejlődés útja, amennyiben a tanítóképző-intézeti tanárjelöltek Apponyi-Kollégiuma eddigi helyén és szervezetében nem gondolhat kisebbségi tanárképzésre, így az utánpótlás súlypontja a képző-intézetek tekintetében is áttolódik a tudományegyetemek kisebbségi nyelvi tanszékeire. A szegedi *Polgári Iskolai Tanárképző Főiskolával* kapcsolatban fennáll a *szlovák lektorátus*, amely, nézetem szerint, nyári tanfolyamokkal kiegészítve képes lesz majd a polgári iskolai utánpótlás biztosítására.

Kisebbségi kultúrsemlémben legalább vázlaiban igyekeztünk átfogni a teljes problémakört. Nem kellett történelmi szintézisre törekednünk, hogy észrevétecsük nemzetiségpolitikai hagyományaink töretlen továbbélését és a szentistváni állameszme korszerű jelentkezését hatályban lévő törvényes rendelkezéseinkben. Az »egynyelvű és egyszokású« országról Szent Istvánnak tulajdonított felfogás nemcsak a középkori Hungária népszervező gyakorlatát irányította, hanem ez az eszme sértetlenül átöröklődött a legújabbkor számára is. Ebből a szellemi forrásból fakadtak a leghívebb magyarnak, Széchenyi Istvánnak, gondolatai is, midőn akadémiai beszédében az őt annyira jellemző emelkedett erkölcsi álláspontról szabta meg nyelvünk terjesztésének követendő elveit: »*Ha valaki magyarul tud, magyarul beszél, innen következik-e, mikép neki ezért már magyarrá is kellett volna átalakulnia?*«... »*a szólás még korántsem érzés, a nyelvnek pengése még korántsem dobogása a szívnek, s ekkép a magyarul beszélő, sőt legékesebben szóló is korántsem magyar még.*« A nemzethez tartozás, a nagy parlag apostola szerint, a lélek legszentebb és legbensőbb ügye, melynek terjesztését nem képes előmozdítani sem »*nyelv-mester*«, sem pedig »*preparandia*«, mert a nemzetiség eme mechanikus felfogása »*kuruzsló*«

ként csak külsőleg hat, s mert grammatikát tanít, mindenüvé zsinórt varr, s mindent veres, zöld és fejjérel eltarkít, már azt hiszi, szíveket bájolt s velőket hódított».

Ez a gondolati háttere kormányzatunk törvényes rendelkezéseinek is. Mai kisebbségpolitikánk az időtálló szellem folytonosságát szempontjából tehát hagyománymentőnek bizonyult, s a józan realizmus síkján álló felismeréssel megmutattuk, hogy képesek vagyunk a dunai táj életviszonyainak elfogulatlan értelmezésére, melynél fogva kialakul a közös történelmi felelősségtudat a Kárpátok koszorújába zárt népek sorsközösségének vállalására.

Wagner Ferenc.

S Z E M L E.

Tervek, javaslatok, gondolatok.

Életre való nevelés.

Az 1934. évi közoktatási törvény, majd a következő évi Végrehajtási Utasítás előírja a gimnázium I., majd a II. osztálya számára az osztályfőnöki órát. Szóban és írásban, magánbeszélgetésekben és hírlapi cikkekben magasztalták a rendelkezést mindenfelé.

Az ifjúságnak olyan szüksége volt rá, mint a komorságra ítélt embernek a mosolyra, mint a ború után az éltető napsugárra. A tanár leszáll a katedréről, ahol eddig elérhetetlen magasságban trónolt, megközelíthetetlenül tanulóknak és szülőknek egyaránt. Mint szerető atya szól a tanulóhoz, akár saját gyermekeihez. Ez az óra mutatja meg, ki a hivatásos pedagógus, ki alkalmas arra, hogy nemcsak tanítani, hanem nevelni is tudja a rábízott gyermeklelkeket. Aki ezt az órát feleslegesnek tartja, mesterember a szakmában, nem életadó művész. Már pedig a tanítás és nevelés van olyan művészet, mint a zene, költészet, vagy a képzőművészetek. A szobrász agyagból alakot formál — a pedagógus pedig a kezébe került lélekmasszából embert nevel a társadalomnak, az államnak és a családnak.

A tananyag nagy tömegében, alig van idő erre a lélekalakításra. Ha néhanapján sikerül egy-két percet elcsenni nevelő beszélgetésre, mindig féltő, hogy az idő múltával a jól és pontosan előirányzott anyag szenved kárt. Az anyagot el kell végezni, ezt előírják az iskolai rendeletek. Viszont az is igaz, hogy maga a tanulás nemesíti ugyan a lelket, de nem emeli mindig arra a magaslatra, ahol állania kell annak az embernek, aki megkapja az érettségi bizonyítványt. A középiskolai érettséggyel bíró embernek egész lényén előmlik a magasabb műveltség színvonala. Nemes bélyeg ez, mely a többi embertől megkülönbözteti őt. Ezért van szükség a tanuláson kívül külön nevelő órára.